

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ У НЕБЕЗПЕЦІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE AND SOME FOREIGN COUNTRIES ON RESPONSIBILITY FOR STOPPING IN DANGER: COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Гриченко О.А., д.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню кримінального законодавства України та деяких зарубіжних країн щодо відповідальності за залишення у небезпеці, здійснено порівняльно-правовий аналіз із нормою, яка встановлює кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці за Кримінальним кодексом України. Вивчено питання кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці у законодавстві деяких зарубіжних країн, а саме у кримінальних кодексах: Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Азербайджанської Республіки, Грузії, Республіки Молдова, Литовської Республіки, Республіки Польща, Королівства Іспанії, Чеської Республіки. Запропоновано кримінальні кодекси цих держав умовно поділити на три групи. Першу групу складають кодекси, які містять статті про залишення в небезпеці, які є аналогічними із ст. 135 КК України; другу – кодекси, які зберегли конструкцію формального складу до якої не додаються окремі складні з кваліфікуючими ознаками; третю – кримінальні кодекси, які значно відрізняються від нашого вітчизняного законодавства в частині регламентації кримінальної відповідальності за залишення у небезпеці. Визначено, що у зарубіжному кримінальному законодавстві, яке передбачає відповідальність за залишення в небезпеці, простежуються різні підходи до об'єктивних та суб'єктивних, кваліфікуючих ознак відповідних складів кримінальних правопорушень. Зокрема, окремі з них регламентують кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, із додатковими кваліфікуючими ознаками, які надають нормі зовсім інший характер з урахуванням наслідків (матеріальні складні). При порівнянні зарубіжного законодавства країн колишнього союзу та деяких європейських країн, встановлено, що закріплені положення щодо кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці мають більш правильний виклад, з точки зору подальшого застосування.

Ключові слова: залишення у небезпеці, законодавство, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суспільно небезпечні наслідки.

The article is devoted to the study of the criminal legislation of Ukraine and some foreign countries on liability for leaving in danger, a comparative legal analysis was carried out with the norm establishing criminal liability for leaving in danger under the Criminal Code of Ukraine. The issues of criminal liability for leaving in danger in the legislation of some foreign countries, namely in the Criminal Codes of the Republic of Kazakhstan, the Republic of Tajikistan, the Republic of Uzbekistan, the Republic of Azerbaijan, Georgia, the Republic of Moldova, the Republic of Lithuania, the Republic of Poland, the Kingdom of Spain, the Czech Republic, have been studied. It is proposed to conditionally divide the criminal codes of these states into three groups. The first group consists of codes containing articles on leaving in danger, similar to Art. 135 of the Criminal Code of Ukraine; the second – codes that have retained the structure of the formal composition to which separate compositions are not added according to qualifying signs; third – criminal codes, which differ significantly from our domestic legislation in terms of regulating criminal liability for leaving in danger. It has been determined that in foreign criminal legislation providing for responsibility for leaving in danger, there are different approaches to the objective and subjective, qualifying features of the relevant elements of criminal offenses. In particular, some of them regulate the criminal liability for leaving in danger with additional qualifying features that give the norm a completely different character, taking into account the consequences (material compositions). When comparing the foreign legislation of the countries of the former union and some European countries, it was found that the fixed provisions on criminal liability for leaving in danger are more correct in terms of further application.

Key words: leaving in danger, legislation, criminal liability, criminal offense, socially dangerous consequences.

Постановка проблеми. Життя та здоров'я людини відносяться до найголовніших загальнолюдських цінностей. Релігія, мораль та право практично всіх держав визнають їх пріоритет. У ст. 3 Конституції України також закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Факт державного пріоритету інтересів особи передбачає прагнення з боку національного права відповідати світовим стандартам. Однак, закріплення в Основному законі країни або міжнародних нормативно-правових актах права людини на життя та здоров'я без забезпечення відповідних заходів захисту буде лише декларацією. Отже, необхідним є встановлення реальних дієвих санкцій за посягання на нього, що безпосередньо, є захисною функцією кримінального права, для якого охорона життя і здоров'я від злочинних посягань є найважливішим завданням. Відповідно до цієї специфіки, кримінальне законодавство час від часу піддається коригуванню в напрямку підвищення рівня правового захисту людини як головної соціальної цінності.

Також кожна цивілізована держава прагне виявляти максимальну увагу до людей, які позбавлені можливості піклуватися про себе самостійно через різні обставини. Таке ставлення до людини зумовлене рядом причин, однією з яких є закріплення принципу взаємодопомоги

в правилах людського гуртожитку як невід'ємної норми поведінки людей ще з часів утворення перших форм державності. Для регулювання цих правовідносин, сучасний законодавець використовує, зокрема також і норми кримінального права. Так, кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за посягання на життя людини, вчинене не тільки активними діями суб'єкта, а й шляхом бездіяльності. Склад кримінального правопорушення передбачений ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці» передбачає кримінальну відповідальність за завідоме залишення в небезпеці особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, був зобов'язаний піклуватися про цю особу й мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан [10, с. 149; 11]. Ця норма має на меті захистити життя та здоров'я особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані, ознаками якого є безпорадний стан (старість, хвороба, малолітство тощо), наявність небезпеки для життя (дія небезпечних факторів зовнішнього середовища: стихійне лихо, пожежі тощо або ж унаслідок перебігу хвороби потерпілого чи розвитку хворобливого стану).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці досліджували такі українські вчені, як: В. В. Бабаніна, Ю. А. Кричун, Т. В. Кірпіченко, І. Литвин, В. А. Мисливий, Є. С. Назимко, Є. О. Пилипенко, О. Л. Тимчук, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш та інші. Їх наукові розвідки мають вагомий науковий цінність для розвитку тих чи тих положень аналізованої проблеми, проте зміст зазначеної вище кримінально-правової норми і далі викликає неоднозначну оцінку у науковому співтоваристві.

Тому, **метою даної наукової статті** є вироблення відповідних пропозицій щодо можливих варіантів подальшого вирішення питань наукової дискусії у цьому напрямку, шляхом вивчення досвіду деяких зарубіжних країн відносно встановлення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці.

Виклад основного змісту. Залишення в небезпеці, як кримінальне правопорушення характеризується тим, що винний не виконує обов'язків з надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечній для життя або здоров'я стані та потребує допомоги. Обов'язок дбати про потерпілого може випливати з різних юридичних фактів: із закону (обов'язок батьків про малолітніх дітей); з трудових відносин (педагог, вихователь); з договору (охоронець); з попередньої поведінки тощо. Крім того, той, хто потребує допомоги (хворий, безпорадний, малолітній тощо), не може вжити заходів для порятунку свого життя самостійно, а у винного є можливість йому таку допомогу надати. Що стосується можливості надання допомоги зі сторони суб'єкта, необхідно складовою є вивчення усіх обставин у конкретному провадженні, зокрема відсутність ризику для власного життя.

Важливим також є те, що склад цього кримінального правопорушення, формальний, тобто для наявності об'єктивної сторони за ст. 135 КК України для кваліфікації не обов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків, а отже є закінченим з моменту залишення людини у небезпеці. Незважаючи на досить чітке формулювання законодавцем ознак даного діяння, на практиці правозастосовники стикаються з проблемами щодо розмежування ст. 135 КК України з іншими складами кримінальних правопорушень. Тим більш, що за кримінальним законодавством України норми, що вимагають надати допомогу людині, яка її потребує, для порятунку її життя або здоров'я, закріплені у статтях: 135 КК України «Залишення в небезпеці», 136 КК України «Ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані», а також в інших складах кримінальних правопорушень інших розділів Кримінального кодексу України. З огляду на напрям нашого дослідження, окремий інтерес представляє вивчення питань кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці у законодавстві деяких зарубіжних країн, а саме у кримінальних кодексах: Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Азербайджанської Республіки, Грузії, Республіки Молдова, Литовської Республіки, Республіки Польща, Королівства Іспанії, Чеської Республіки.

Кримінальні кодекси цих держав умовно можна поділити на три групи. Так до *першої групи* можна віднести ті кодекси, які містять статті про залишення в небезпеці, які є аналогічними із ст. 135 КК України, а саме мають ч. 1, які сконструйовані, як ст. 135 УК України, але містять інші кваліфікуючі склади. Це ст. 119 КК Республіки Казахстан, яка передбачає наступні кваліфікуючі ознаки за ч. 2 – наслідки у виді заповдіння з необережності тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю особи, за ч. 3 – смерті з необережності, за ч. 4 – смерті з необережності двох чи більше осіб [2, с. 300]. Ст. 117 КК Республіки Узбекистан та ст. 127 Республіки Таджикистан, які встановлюють однакові наслідки за ч. 2 – у вигляді смерті потерпілого, за ч. 3 – людські жертви або інші тяжкі наслідки

[9, с. 69; 8, с. 80]. Ст. 163 КК Республіки Молдова, закріплює за ч. 2 – заповдіння тяжкого тілесного ушкодження чи іншої тяжкої шкоди здоров'ю або смерть потерпілого [6, с. 329]. До речі ст. 135 КК України, встановлює за ч. 3 наслідки у вигляді смерті потерпілого та інші тяжкі наслідки [11].

До *другої групи* можна віднести кодекси, які зберегли конструкцію формального складу до якої не додаються окремі склади з кваліфікуючими ознаками. Так прикладом є ст. 144 КК Литовської Республіки [5, с. 85]; ст. 128 КК Грузії [3, с. 71]; ст. 145 КК Азербайджанської Республіки [2, с. 147].

Фактично кримінально-правові норми про залишення у небезпеці у всіх вище зазначених країнах є досить подібними до українських.

Третю групу складають кримінальні кодекси, які значно відрізняються від нашого вітчизняного законодавства в частині регламентації кримінальної відповідальності за залишення у небезпеці. Тут мається на увазі Республіка Польща, Королівство Іспанія та Чеська Республіка. Так, КК Польщі (ст. 162), встановлює відповідальність за ненадання допомоги людині, яка перебуває в положенні, що загрожує безпосередньою небезпечкою для життя або заповдіння тяжкої шкоди здоров'ю [7, с. 66]. Отже, відповідним кодексом регламентується відповідальність за надання допомоги будь-якій людині.

КК Королівства Іспанії у розділі 9 «Ненадання допомоги» містить ст. 195, яка передбачає покарання за ненадання допомоги людині, яка перебуває в серйозній небезпеці, якщо вона мала можливість її виявити, не наражаючи на небезпеку себе або третіх осіб. За ч. 2 цієї норми суб'єктом даного злочину виступає той, хто перешкоджає іншій особі надавати допомогу [4, с. 104]. Ця частина статті охороняє не тільки людину, яка перебуває в небезпеці, а й людину яка надає їй допомогу.

КК Чеської Республіки, так як і у попередній нормі КК Королівства Іспанії шляхом закріплення у ст. 150 регулює відносини, щодо залишення в небезпеці та надання допомоги. Згідно із змістом зазначеної норми той хто не надав необхідної допомоги іншій особі, яка перебуває під загрозою смерті або виявляє ознаки тяжкого розладу здоров'я або серйозного захворювання, за умови, що він може це зробити, не піддаючи небезпеці себе чи іншу особу. Крім того, дана стаття закріплює й інші ознаки у ч. 2 – хто не надав необхідної допомоги іншій особі, яка перебуває під загрозою смерті або виявляє ознаки тяжкого розладу здоров'я або серйозного захворювання, за умови, що він зобов'язаний надати таку допомогу за характером своєї роботи. [12, с. 96-97].

Висновки. Дослідивши та проаналізувавши кримінальні кодекси вищезгаданих країн, щодо визначення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, можна прийти до наступних висновків. У зарубіжному кримінальному законодавстві, яке передбачає відповідальність за залишення в небезпеці, простежуються різні підходи до об'єктивних та суб'єктивних, кваліфікуючих ознак відповідних складів кримінальних правопорушень. Так окремі з них регламентують кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, із додатковими кваліфікуючими ознаками, які надають нормі зовсім інший характер з урахуванням наслідків (матеріальні склади). Звісно ті наслідки, які визначені у цих кваліфікуючих складах різняться за формою вини та ступенем тяжкості шкоди життю та здоров'ю (заповдіння з необережності тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю особи, заповдіння людських жертв або інших тяжких наслідків; заповдіння смерті з необережності; заповдіння смерті з необережності двох чи більше осіб). В інших кримінальних кодексах досліджуване кримінальне правопорушення має конструкцію формального складу, а отже достатнім для притягнення до кримінальної відповідальності є наявність діяння із залишення людини у небезпеці.

При порівнянні зарубіжного законодавства країнах колишнього союзу та деяких європейських країн, можна відзначити, що закріплені положення щодо кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці мають більш правильний виклад, з точки зору подальшого застосування. В досліджуваному кримінальному законодавстві європейських країн (Польща, Іспанія, Чехія) кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці регулюється на жаль однією нормою, яка регламентує

відповідальність і за залишення у небезпеці, і за ненадання допомоги, тоді як в КК пострадянських країн, зокрема в КК України, зазначені діяння мають самостійні склади (ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці», ст. 136 КК України «Ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані»). А отже, таке закріплення, на наш погляд, може створювати певні проблеми при кваліфікації вказаних кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 490 с.
3. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову. Т. В. Руденко; під заг. ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 254 с.
4. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. К. : ОВК, 2016. 284 с.
5. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад. К. В. Менченя; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 158 с.
6. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову. Т. В. Руденко. К. : ОВК, 2016. 462 с.
7. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову В. С. Станіч. К. : ОВК, 2016. 138 с.
8. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / переклад. Станіч В.С.; під ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 288 с.
9. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан/ Переклад на українську мову. В. Станіч; під заг. ред. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2021. 194 с.
10. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-тє вид., переробл. та доповн. Харків : Одісей, 2007. 1184 с.
11. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 08.10.2022).
12. *Кримінальний кодекс Чеської Республіки* / Переклад на українську мову. О. В. Коротюк. К. : ОВК, 2020. 264 с.
13. Кричун Ю.А., Арделян І.І. Порівняльно-правовий аналіз залишення в небезпеці за кримінальним законодавством України та деяких зарубіжних держав. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2015. № 1. С. 60–64.
14. Литвин І. Відмежування залишення в небезпеці від деяких суміжних складів злочинів *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 227-231.
15. Назимко Є. С. Пилипенко Є.О. Залишення в небезпеці: кримінально-правовий аспект : монографія; Донець. юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг; Харків : Колегіум, 2017. 243 с.